

Vervroegen cse: verlichting of extra druk?

Verkennd onderzoek naar de kansen en belemmeringen van het vervroegen van het centraal schriftelijk eindexamen

Aafke Essen
Anniek van den Hurk

Inleiding

In de periode februari – september heeft Oberon in opdracht van het College voor Toetsen en Examens (CvTE) een verkennend onderzoek uitgevoerd naar de kansen en belemmeringen van het vervroegen van de afname van het centraal schriftelijk eindexamen (cse) voor vmbo-gl/tl, havo en vwo. De aanleiding hiervoor is het feit dat in de huidige situatie in een zeer korte tijd heel veel stappen in de examenketen plaatsvinden, zowel op de scholen als aan de kant van de organisatie. Dit is kwetsbaar en het knelt. Het vervroegen van de afname van het cse zou mogelijk kunnen zorgen voor meer ruimte in deze intensieve periode, waardoor de druk voor betrokkenen verlaagt en het proces minder kwetsbaar is.

De hoofdvraag *In hoeverre is het wenselijk de duur van het eerste tijdvak van de centrale schriftelijke examens te verlengen door te starten op een eerder moment in april, en welk moment zou dit dan moeten zijn?* stond centraal in het onderzoek. We hebben gesproken met veel verschillende partijen uit de examenketen, vertegenwoordigers van scholen en kandidaten en met scholen en kandidaten zelf.

Uit de meeste gesprekken bleek dat er maar weinig voordelen worden gezien van het scenario dat het cse al voor de meivakantie zou starten. Zowel de keten als het onderwijs noemen grote bezwaren. Zo vraagt vervroegen van de keten dat alle constructie-, productie- en distributieprocessen worden vervroegd en in de scholen kan de onderwijstijd niet gemist worden, is er langer belasting van ruimtes (bijv. gymzaal) en mensen (o.a. coördinatie, surveillance) en komen bepaalde rituelen (o.a. gala, eindexamenstunt) in de knel. Hoewel dit mogelijk wel oplosbare problemen zijn, vraagt het veel van de organisaties. De respondenten zijn zich bewust van de knelpunten, maar benoemen ook dat alle activiteiten nu n  t lukken in het strakke tijdspad. Gezien de beperkte verruiming waar het omgaat (examineren vanaf 1 april), weegt de impact die de verruiming op de organisatie heeft niet op tegen het beoogde effect.

In dit rapport beschrijven we de rijke input die de respondenten hebben geleverd over de verwachte effecten van het vervroegen van het cse als ook oplossingsmogelijkheden om meer ruimte te krijgen in de drukke periode. In hoofdstuk 2 gaan we in op de huidige situatie en de knelpunten. Vervolgens beschrijven we de scenario's van het vervroegen van het cse, waarbij we ons beperken tot de mogelijkheden die de huidige wet- en regelgeving biedt. Als laatste benoemen we de genoemde effecten die vervroegen met zich mee brengt.

Inhoudsopgave

1	ACHTERGROND EN ONDERZOEKSVRAGEN	5
1.1	AANLEIDING VOOR HET ONDERZOEK	5
1.2	ONDERZOEKSVRAGEN	5
1.3	ONDERZOEKSOPZET	6
2	HUIDIGE SITUATIE – KNELPUNTEN	8
2.1	HUIDIGE SITUATIE	8
2.2	KNELPUNTEN	9
3	SCENARIO'S VERVROEGEN CSE.....	11
3.1	VERGELIJKING SCENARIO'S	11
3.2	ANDERE SCENARIO'S	13
4	EFFECTEN VAN EEN VERVROEGD CSE	15
5	CONCLUSIES EN REFLECTIE	21
BIJLAGE 1	GESPREKSLEIDRADEN.....	23
	GESPREKSLEIDRAAD INTERVIEWS	23
	GESPREKSLEIDRAAD FOCUSGROEPEN.....	23

1 Achtergrond en onderzoeksvragen

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

Het College voor Toetsen en Examens (CvTE) is verantwoordelijk voor ‘het vaststellen van het tijdstip van de toetsen, de wijze waarop en de vorm waarin de toetsen worden afgenomen’ (artikel 2.2b van de Wet College voor toetsen en examens). Het grootste deel van de centrale examens vo wordt afgenomen binnen het eerste en tweede tijdvak die jaarlijks in mei en juni vallen: het centraal schriftelijk examen (cse).¹ Het cse wordt afgenomen bij kandidaten op reguliere vo-scholen, vso-scholen met een examenlicentie, particuliere scholen met een examenlicentie (B2-scholen), bij kandidaten op het vavo en bij staatsexamenkandidaten (waaronder vso-leerlingen, kandidaten van particuliere B3-scholen en individuele kandidaten).

In negen weken na de meivakantie² vindt achtereenvolgens de afname van examens in het eerste tijdvak, de eerste en tweede correctie door docenten, het invoeren van de cijfers in WOLF, de normering, de uitslagbepaling, aanmelding voor het tweede tijdvak, afname van de examens in het tweede tijdvak, wederom correctie, invoering, normering en uitslagbepaling plaats. De planning en roostering in deze periode is een ware puzzel die jaarlijkse nét past. Het korte tijdspad knelt en is een uitdaging voor alle betrokkenen. Het CvTE heeft Oberon gevraagd om de optie om de afname van het cse te vervroegen te verkennen.

1.2 Onderzoeksvragen

De volgende hoofdvraag stond tijdens dit onderzoek centraal: *In hoeverre is het wenselijk de duur van het eerste tijdvak van de centrale schriftelijke examens te verlengen door te starten op een eerder moment in april, en welk moment zou dit dan moeten zijn?* Het onderzoek richt zich daarbij op de mogelijkheid en wenselijkheid van een start van het eerste tijdvak vóór de meivakantie, met 1 april als vroegste datum. Dit sluit aan bij de ruimte die de huidige wet- en regelgeving biedt.

Binnen deze vraag onderscheiden we een aantal deelvragen:

Knelpunten in huidige situatie (hoofdstuk 2):

1. Zijn er nog andere knelpunten die voortkomen uit het huidig examenrooster dan die op voorhand al genoemd zijn?

Mogelijk ontwerp nieuwe situatie (hoofdstuk 3):

2. Hoe kan inrichting van een eerdere start in april vorm krijgen? In één aaneengesloten periode (alleen onderbroken door de meivakantie) of het eerste tijdvak in twee delen met vóór de meivakantie nog (een) leswe(e)ken voor de examenklassen?
3. Van welke vakken zijn de centrale examens het meest geschikt om eerder af te nemen (en waarom deze)?
4. Hoeveel dagen zou de examenperiode vóór de meivakantie moeten hebben?
5. Wanneer kan/moet de 1e en 2e correctie te worden afgerond van de in april afgenomen examens: nog vóór de meivakantie of op een later moment?

¹ Dit geldt niet voor de flexibele digitale examens vmbo basis/kader en voor de centrale schriftelijke en praktische examens bij de beroepsgerichte profielen. Een uitzondering is er ook voor de centraal praktische examens voor de beeldende vakken in het vmbo gemengd/theoretisch en voor tekenen, handvaardigheid en textiele vormgeving in het vwo.

² Eén week van de meivakantie is wettelijk vastgelegd, het ministerie van OCW wijst daarnaast nog één week als adviesweek aan om toe te voegen. Het is aan scholen of ze ervoor kiezen om dit advies te volgen of niet. Zie [Staatscourant 2021, 25317](#) | [Overheid.nl > Officiële bekendmakingen](#).

Mogelijke effecten van vervroegen (hoofdstuk 4):

6. Wat zijn mogelijk de positieve en negatieve effecten van (varianten van) een vorm van vervroeging van de start van het cse in april?
 - a. Voor leerlingen/kandidaten (in reguliere vo, in het vso, op het vavo, op particuliere scholen B2/B3, individuele StEx-kandidaten, op Bonaire/CASt): voorbereiding, spanningsboog, focus/concentratie, rust, e.d.
 - b. Voor docenten (in reguliere vo, in het vso, op het vavo, op particuliere scholen B2/B3): lesprogramma, examenvoorbereiding, correcties
 - c. Voor de schoolorganisatie (schoolleiders, examensecretarissen e.d.): logistiek rondom afname cse, schoolexaminering (PTA's)
 - d. Voor het staatsexamen vo (CvTE, DUO StEx-team): logistiek rondom afname cse, correctie
 - e. Voor de examenketen (CvTE, VC's DUO en onderaannemingen, Cito, vakverenigingen): ontwikkeling/vaststelling van opgaven/examens, productie/verklanking/digitalisering, distributie, opslag.
7. In hoeverre zijn er verschillen in effecten op subgroepen van betrokkenen partijen (bijv. voor verschillende groepen leerlingen/kandidaten, of groepen docenten)?
8. Welke effecten (positief en negatief) zijn het meest waarschijnlijk? Welke vervroegingsscenario komt hieruit als meest gunstig naar voren?

1.3 Onderzoeksopzet

Het onderzoek betreft een verkenning van de start van het eerste tijdvak vóór de meivakantie, met 1 april als vroegste datum. Om de onderzoeksvragen goed te kunnen beantwoorden hebben we een interviewronde met ketenpartners en vertegenwoordigende organisaties van betrokken partijen gehouden en vervolgens verschillende focusgroepen met schoolleiders, examensecretarissen en kandidaten georganiseerd. De initieel beoogde vragenlijst voor het onderwijsveld is in overleg met het CvTE niet afgenomen. Hieronder lichten we de gezette stappen nader toe.

Interviewronde ketenpartners en vertegenwoordigende organisaties

Om de effecten van de scenario's goed in kaart te krijgen en mogelijk interessante varianten daarop boven tafel te krijgen, hebben we elf (groeps)gesprekken gevoerd met de examenketenpartners en vertegenwoordigende organisaties van betrokkenen. In onderstaand overzicht is te zien welke partijen we gesproken hebben.

Ketenpartners	Vertegenwoordigende organisaties
CvTE staatsexamen vo <i>Programmanager en clustermanagers</i>	VO-raad <i>Beleidsmedewerkers</i>
DUO logistiek <i>Medewerkers examendiensten</i>	Sectorraad GO <i>Beleidsmedewerker</i>
DUO staatsexamen vo <i>Procesregisseur</i>	LAKS <i>Voorzitter, plus achterbanraadpleging</i>
DUO inkoop	FvOv, Nederlandse Vereniging van Wiskundeleraren <i>Bestuurder</i>
Stichting Cito <i>Vertegenwoordiging afdeling CTE</i>	PLEXS <i>Bestuur</i>
	Vavo-netwerk <i>Leden</i>

CvTE afdeling centrale examens is niet specifiek bevraagd in dit onderzoek, zij zijn de opdrachtgever. Zij zijn gedurende het onderzoek nauw betrokken geweest en hebben meegelezen met het voorliggende rapport.

Focusgroepen met verschillende betrokkenen

De informatie uit de interviewronde leverde input voor een eerste analyse van mogelijk positieve en negatieve effecten van de scenario's voor vervroegen van het cse. In vier focusgroepen met betrokkenen (kandidaten, docenten, scholen van tl tot en met vwo) hebben we de scenario's en effecten verder uitgediept, vanuit het perspectief van de school en de uitvoering in de praktijk.

We hebben ervoor gekozen om twee groepen docenten via Examenblad te benaderen: docenten moderne vreemde talen (mvt) en docenten Nederlands en geschiedenis. Uit de eerste gespreksronde bleek dat het belang van het vervroegen van het cse voor deze groepen docenten zou kunnen verschillen, wat het juist interessant maakte om deze groepen te spreken. Het beeld was dat het voor de vakken Engels, Frans, Duits en Spaans (mvt) mogelijk beter haalbaar zou zijn om het examen eerder te laten plaatsvinden in tegenstelling tot andere vakken. Dit omdat het examens zijn die focussen op leesvaardigheid, waarvoor kandidaten weinig feitenkennis hoeven te leren. Een eerdere afname zou daarom mogelijk niet zo drukken op de vermindering van leer- en onderwijstijd. Daarnaast bleek uit eerder onderzoek³ dat de correctielast van de moderne vreemde talen laag is en van Nederlands en geschiedenis juist hoog. Omdat het verlichten van de correctielast een argument kan zijn om het cse te vervroegen, hebben we er ook voor gekozen om de docenten Nederlands en geschiedenis expliciet te bevragen.

Focusgroep	Aantal deelnemers
Kandidaten regulier onderwijs	3
Docenten moderne vreemde talen	6
Docenten Nederlands en geschiedenis	6
Schoolleiders en examensecretarissen	8

In de bijlage zijn de gespreksleidraden van de interviewronde en focusgroepen opgenomen.

Vragenlijst onder scholen

Initieel was de intentie om een vragenlijst uit te zetten onder scholen om het scenario van het vervroegen van het cse voor te leggen aan een grotere groep respondenten. Deze keuze was gemaakt vanuit de verwachting dat de visie van de respondenten uit de interviewronde en focusgroepen zou kunnen verschillen, waardoor toetsing bij een bredere groep betrokkenen uit het onderwijsveld wenselijk zou zijn. Gaandeweg dit onderzoek bleek dat men zeer eensgezind tegenstander is van de scenario's voor vervroegen naar april. Er is toen in afstemming met het CvTE besloten het onderwijsveld niet middels een vragenlijst te benaderen. Door de verschillende koepelorganisaties, docenten, schoolleiders en examensecretarissen en kandidaten wel in de focusgroepen te spreken, hebben we voldoende input om de onderzoeksvragen te beantwoorden. Een vragenlijst zou het veld onnodig belasten.

³ Essen, A., Van Der Ploeg, S., & Vermeulen, J. (2023). Correctielast centrale examens vo. Indeling van centrale examens vmbo-gl/tl, havo en vwo naar correctie-intensiteit. Oberon. <https://www.cvte.nl/binaries/cvte/documenten/rapporten/2023/10/09/onderzoek-correctielast-centrale-examens-vo/Correctielast+centrale+examens+vo.pdf>

2 Huidige situatie – knelpunten

In dit hoofdstuk beschrijven we de huidige afnameperiode van het cse en de knelpunten die hierbij spelen.

2.1 Huidige situatie

Jaarlijks doen duizenden leerlingen in het voortgezet onderwijs eindexamen. In 2023 ging het om 173.574 kandidaten via het reguliere vo-examen, 3.597 via het vavo en 6.558 via het staatsexamen.⁴ Het eindexamen bestaat uit het schoolexamen, de centrale en schriftelijke praktijkexamens, de flexibele (digitale) examens voor vmbo bb en kb, en het centrale schriftelijke examen (cse) voor gl/tl, havo en vwo. In dit onderzoek ligt de focus op het cse voor tl, havo en vwo. De afname vindt plaats op het reguliere vo, op vso-scholen met een examenlicentie, B2-scholen, vavo-instellingen en binnen het staatsexamen. Alle examens worden afgenomen volgens een rooster dat zorgvuldig wordt opgesteld.⁵

De periode van de afname en correctie van het cse beslaat ongeveer negen weken. Het loopt vanaf de tweede week van mei (volgend op de meivakantie) tot en met de eerste week van juli (de laatste week voor zomervakantie voor de eerste regio) als de n-termen voor het tweede tijdvak gepubliceerd worden en de diploma-uitreikingen op scholen direct daarna plaatsvinden (zie Figuur 1).

Figuur 1. Afnameperiode cse 2025

April														Mei													
Weeknr	14				15				16				17			18			19			20					
Huidige situatie													Meivakantie						5-5			Start 1e tijdvak					

										Juni										Juli						
	21				22					23			24			25			26			27			28	
															N		A		Start 2e tijdvak						Zomervakantie	

N = bekendmaking N-termen, A = aanmelden voor tweede tijdvak

In de activiteitenplanning⁶ die jaarlijks op Examenblad gepubliceerd wordt is opgenomen welke activiteiten er in het examenjaar plaatsvinden. Specifiek in de negen weken waarin de afname van het cse plaatsvindt is de druk op alle betrokkenen groot. Een greep uit de activiteiten die dan plaatsvinden:

- de afname van de examens volgens het vastgestelde rooster⁷,
- de eerste en tweede correctie door docenten en invoeren in WOLF,
- examenbesprekingen door vakverenigingen,
- reactie van CvTE op vragen uit het veld,
- aanlevering resultaatgegevens aan Cito en analyses daarop,
- besprekingen mogelijke onvolkomenheden in examens (o.a. vaststellingscommissies en Cito-toetsdeskundigen),
- de normering van de examens (n-termen),
- uitslag van examens,
- afname examens in het tweede tijdvak

⁴ Examenmonitor 2023, Staatsexamenmonitor 2023 en CBS-statline voor vavo. Voor het vavo is er sprake van een onderschatting aangezien alleen openbaar is gemaakt hoeveel kandidaten geslaagd zijn. De kandidaten die niet geslaagd zijn op het vavo zijn niet opgenomen in het gepubliceerde aantal kandidaten.

⁵ [Rooster: toelichting uitgangspunten | 2025 | Examenblad.nl](#)

⁶ [Activiteitenplanning | 2025 | Examenblad.nl](#)

⁷ [Examenrooster | 2025 | Examenblad.nl](#)

- diploma's opstellen en uitreiking.

De planning van dit alles in die negen weken steekt nauw. Het betreft een goed gestructureerd proces maar bij (kleinere of grotere) incidenten is er weinig ruimte in het proces om dit op te vangen. Dat vergroot de druk op de examenorganisatie nog verder en draagt daardoor risico's met zich mee.

2.2 Knelpunten

Dat er in de huidige situatie knelpunten zitten was bekend en is de aanleiding van dit onderzoek. In de gesprekken die we gevoerd hebben, zijn we ook ingegaan op de knelpunten die er voor de verschillende betrokkenen verder nog zijn. Deze kwamen naar voren bij het bespreken of de wenselijkheid en/of noodzaak van het vervroegen van het cse duidelijk was voor de respondenten.

Hoewel de meeste respondenten inzien dat de huidige werkwijze knelt, vragen ze zich ook af 'van wie het probleem' is. Niet van de leerling en de docent, is het beeld. Om een voorbeeld te noemen: De meeste respondenten zijn bekend met het feit dat het maken van een passend rooster een uitdaging is. Scholen zien deze uitdaging echter niet als een probleem dat zij moeten oplossen. Ze zien graag een goed en passend rooster, maar willen niet de hinder ervaren die volgens de respondenten met het vervroegen van de afname van het cse gepaard gaat.

De knelpunten in de huidige systematiek die door respondenten worden ervaren zijn in onderstaand schema weergegeven. Met daarbij ook de toevoeging voor wie dit knelpunt voornamelijk aan de orde is.

Tabel 1 Knelpunten cse-periode huidige situatie

Knelpunt huidige situatie	Wie ervaart het knelpunt?
Correctie	
Verschillende vakken worden als correctie-intensief beschouwd. Een deel van die vakken staat laat in het rooster. Er is dan sprake van een hoge piekbelasting voor de correctoren. Waarbij docenten ook aangeven dat doordat men weet dat de piek eraan komt én weet dat dit er ook bij hoort, het vaak wel acceptabel is.	Docenten (1 ^e en 2 ^e corrector)
Hoewel dit in het huidige onderzoek niet aan de orde is gekomen, is bekend dat er voor vakverenigingen vaak onvoldoende tijd is voor de uitvoering en verslaglegging van de examenbesprekingen. De verslagen van de examenbesprekingen door vakverenigingen zijn een belangrijk hulpmiddel voor de correctoren.	Vakverenigingen en docenten (1 ^e en 2 ^e corrector)
Het CvTE voert samen met Cito testcorrecties uit in de examenperiode die docentbetrokkenheid bij de examens vergroten, de correctievoorschriften verbeteren en daarmee het correctieproces vergemakkelijken. Het aantal testcorrecties wordt beperkt doordat het huidig rooster weinig ruimte laat.	Cito, CvTE, docenten (1 ^e en 2 ^e corrector)
Normering	
De examens van de moderne vreemde talen worden gebruikt als posttestvakken om de moeilijkheid te bepalen. Daarom is het belangrijk dat deze vakken niet achteraan in het rooster staan. Deze vakken zijn 'correctielicht'. Indien voor de normeringssystematiek posttests nodig blijven, interfereert dit met de wens om correctie-intensieve vakken vooraan in het rooster te plaatsen.	Medewerkers normering CvTE en Cito
Docenten van vakken die pas laat in het rooster plaatsvinden en daardoor minder correctietijd hebben voeren minder vaak de resultaten in Wolf in. Dit beïnvloedt de kwaliteit van de normering.	Cito
De tijd tussen de laatste examendag en de bekendmaking van de n-termen betreft enkele werkdagen. Dit past nét, maar er is weinig ruimte voor incidenten.	Betrokken medewerkers CvTE en Cito

Rooster	
De mogelijkheid tot afname van identieke examens in Europees Nederland en Caribisch Nederland is gelimiteerd door het aantal beschikbare afnamedagen, doordat deze examens vanwege het tijdsverschil in de middag geroosterd moeten worden. Op dit moment kunnen voor één schoolsoort maximaal 11 en soms 12 centrale schriftelijke examens gelijktijdig op de Cariben en in Europees Nederland worden afgenomen. Dit beperkt de keuzemogelijkheden voor kandidaten en maakt dat sommige eerste examens in het tweede tijdvak gepland worden.	CvTE, docenten en examenbureaus Curaçao, Aruba, Sint Maarten en Bonaire
De (on)mogelijkheid om examen van een ander schooltype te doen vanwege het afnamemoment van een ander examen van het eigen schooltype: Op diverse vo-scholen is het mogelijk om examen af te leggen op een hoger niveau. Een groeiend aantal leerlingen maakt hiervan gebruik, met name voor het vak Engels. Leerlingen in het vmbo-gt of havo kunnen te maken krijgen met gelijke examenmomenten als zij examen afleggen op havo- of vwo-niveau. ⁸	Kandidaten met een examen op hoger niveau
Kandidaten en scholen	
Er zijn kandidaten die last hebben van de druk die er in de examenperiode op hun ligt. Dit speelt vooral wanneer een kandidaat meerdere afnames op één dag heeft. Ook bij vso-leerlingen speelt dit mee, waardoor er bij vso vaker gekozen wordt voor gespreid examen. Overigens benoemen respondenten óók dat er kandidaten zijn die juist baat hebben bij een zo compact mogelijke examenperiode.	Kandidaten
Docenten met examenklassen en andere examenbetrokkenen op vo-scholen zijn door de hoge piekbelasting in de examentijd moeilijk inzetbaar voor andere (les)taken, hetgeen druk legt op de gehele schoolorganisatie.	Docenten en schoolleiders vo-scholen
Staatsexamen	
<i>Correctie:</i> Er is te weinig ruimte voor correctie van de examens in het eerste tijdvak. Doordat gemaakte examens met de post naar de eerste corrector en tweede corrector moet worden gestuurd, is er sprake van veel vertraging. Bovendien is er sprake van grote groepen kandidaten, waardoor er relatief meer correctiewerk is dan op reguliere scholen. Daardoor gelden andere vakken als correctie-intensieve vakken bij het staatsexamen. Hier wordt geen rekening mee gehouden in de roostering, waardoor de voor het staatsexamen correctie-intensieve vakken soms laat in het rooster staan.	Correctoren staatsexamen
<i>Tweede tijdvak:</i> kandidaten vanuit het regulier vo die een herkansing willen doen van een aangewezen vak hoeven dat pas laat aan te geven. Hierdoor is er te weinig tijd om de aangewezen vakken in te plannen. Er is pas enkele dagen voor de afname bekend om hoeveel kandidaten het gaat.	DUO, voorzitters centrale locaties

⁸ In 2021 is voor het College een interne notitie geschreven over de roosterproblematiek bij afname van het vak Engels op een hoger niveau.

3 Scenario's vervroegen cse

In het onderzoek focusten we ons op verruiming van de afnameperiode van het cse die binnen de geldende wet- en regelgeving past: niet eerder starten dan 1 april en rekening houden met de huidige meivakantieweken⁹. Op basis van deze kaders hebben we samen met het CvTE twee scenario's opgesteld (zie Figuur 2).

Figuur 2. Afnameperiode cse 2025, incl. twee scenario's voor vervroegen cse

	April														Mei													
Weeknr	14				15				16				17			18			19				20					
Huidig													Meivakantie							5-mei			Start 1e tijdvak					
Scenario A									Start 1e tijdvak					Meivakantie									Vervolg 1e tijdvak					
Scenario B		Start 1e tijdvak											Meivakantie										Vervolg 1e tijdvak					

	Juni														Juli															
	21				22				23				24			25			26				27				28			
																			Start 2e tijdvak										Zomervakantie	
																			Start 2e tijdvak										Zomervakantie	
																			Start 2e tijdvak										Zomervakantie	

Toelichting:

- Het eerste tijdvak van het cse start één week voor de meivakantie, direct aansluitend op de meivakantie. Na de meivakantie vervolgt het afnameproces zich zoals in de huidige situatie.
- Het eerste tijdvak van het cse start in de eerste week van april, waarna twee weken geen afnames zijn. Na de meivakantie vervolgt het afnameproces zich zoals in de huidige situatie.

3.1 Vergelijking scenario's

Deze scenario's hebben we aan de ketenpartners, vertegenwoordigende organisaties en betrokkenen uit het onderwijsveld (docenten, examensecretarissen, leerlingen en schoolleiders) voorgelegd. We hebben besproken wat de voor- en nadelen van de twee scenario's zijn en welke vakken in aanmerking zouden komen voor vervroegde afname. Zoals eerder genoemd zijn nagenoeg alle partijen die we gesproken hebben negatief over het vervroegen van het cse naar april. Er zijn echter wel interessante vergelijkingen tussen de twee geopperde scenario's genoemd die we hieronder zullen bespreken.

Pauze in de afnameperiode

Het grote verschil tussen scenario A en B is de twee weken 'pauze' in de afname van het cse. De ruimte die scenario B biedt maakt dat scholen de mogelijkheid hebben om in die weken nog (aanvullend) onderwijs te bieden. Het zorgt dat kandidaten al enkele vakken hebben afgerond, waarna ze de focus kunnen leggen op de vakken die na de meivakantie plaatsvinden. In de pauze in de cse-periode is er tijd om eventueel deel te nemen aan bijspijkerlessen of langer de tijd hebben om zelfstandig te studeren. Dit geldt in mindere mate voor scenario A, omdat daar de ruimte beperkt is tot de meivakantie. Hoewel we begrepen hebben dat er scholen zijn die in de meivakantie examentraining aanbieden, is dat niet voor alle kandidaten toegankelijk.

Hoewel bovenstaande in theorie mogelijk is, zien scholen niet in hoe de ruimte die scenario B biedt in de praktijk zou kunnen werken. De 'harde knip' tussen se en cse zoals die nu de praktijk is, inclusief bijbehorende rituelen zoals het gala en de eindexamenstunt, wordt gewaardeerd. Daarom zien scholen niet de mogelijkheid dat er daadwerkelijk onderwijs zou plaatsvinden nadat leerlingen al een of enkele examens hebben afgerond. Dit zou

⁹ Een week van de meivakantie is wettelijk vastgelegd, het ministerie van OCW wijst daarnaast nog één week als adviesweek aan om toe te voegen. Het is aan scholen of ze ervoor kiezen om dit advies te volgen of niet. Zie [Staatscourant 2021, 25317](#) | [Overheid.nl > Officiële bekendmakingen](#).

de examenfocus van de leerling onderbreken. Daarnaast geven docenten en leerlingen aan dat een langere examenperiode kan zorgen voor meer mentale druk bij leerlingen. Voor de meeste leerlingen lijkt dit onwenselijk, al zou het voor sommige leerlingen ook fijn kunnen zijn om meer tijd te hebben tussen de examens om zich voor te bereiden.

Onderwijstijd

Waar in scenario A meer onderwijstijd voorafgaand aan de afnameperiode is, is dit bij scenario B minder het geval. Docenten geven aan dat deze tijd niet gemist kan worden in het afronden van het onderwijsprogramma. In hoofdstuk 4 gaan we hier dieper op in.

Scholen geven daarnaast aan dat er op dit moment sprake is van een 'harde knip' tussen de afronding van de schoolexamens en de start van het cse. Dit moment wordt door verschillende rituelen gemarkeerd. Enerzijds formeel: het controleren en ondertekenen van de cijferlijst. Anderzijds meer informeel: een gala en examenstunt. Maar ook de meivakantie als 'rustpunt', waarin kandidaten zelfstandig studeren, wordt genoemd. Ook door leerlingen zelf.

Er is overeenstemming tussen de partijen die we gesproken hebben dat de overgang die tussen schoolexamens en het cse plaatsvindt in de huidige examensystematiek een merkbaar moment is. Met aandacht voor de rituelen en voor iedereen gelijktijdig. Iedereen schakelt zo in de 'aan-stand' voor het cse.

Motivatie van de leerlingen

In scenario B is er sprake van een groter gat tussen het eerste deel van de examens en het tweede deel van de examens. Docenten geven aan dat ze bang zijn dat leerlingen voorafgaand aan de start van de cse's minder gemotiveerd zijn voor het onderwijs in de vakken die in het tweede deel plaatsvinden. Deze zijn nog dusdanig ver weg voor de kandidaat dat hij nog niet de urgentie voelt om ervoor te gaan leren. De focus ligt in eerste instantie op de vakken in deel 1 van de examenperiode. Docenten verwachten dat de aanwezigheid van kandidaten bij de lessen in de vakken die in deel 2 plaatsvinden ook minder is. Leerlingen zelf zijn niet uitgesproken over de mate waarin hun motivatie wordt beïnvloedt door het verschil tussen de scenario's. De eerder genoemde mentale druk wordt vooral genoemd.

Correctie

In de vergelijking van scenario A en B wordt door docenten ook het correctiemoment genoemd. Bij scenario A zien docenten het risico dat de planning docenten stimuleert om in de meivakantie de examens na te kijken, ook als de deadline voor het invoeren van de resultaten verder naar achter ligt en de urgentie voor de correctie er nog niet is. Het beeld is dat docenten het nakijkwerk snel gedaan willen hebben. Enerzijds om 'er vanaf te zijn', maar ook uit nieuwsgierigheid: hoe hebben de leerlingen het examen gemaakt? In met name scenario A ziet men het risico dat docenten toch in de meivakantie aan de slag gaan, wat niet wenselijk is volgens de respondenten uit het onderwijs.

Geschikte vakken

Veel respondenten geven aan dat het vervroegen van de afname van het cse überhaupt niet wenselijk is en dat het niet uitmaakt om welk vak het gaat. Dit speelt in ieder geval in de examenketen: het maakt voor de distributie van het examen niet uit welk vak eerst is. Ook voor de schoolorganisatie (roostering, inrichting examenruimtes, coördineren surveillance) maakt het niet uit om welk vak het gaat.

Uitzondering is de constructie van de examens. In de huidige planning moeten de vakken die vooraan in het rooster staan eerder geconstrueerd worden. Wanneer vakken (flink) naar voren geschoven worden, vraagt dat om aanpassing van de planning. Het is voor het constructieproces wenselijk als die planning niet jaarlijks voor een ander vak hoeft te worden aangepast.

Op vakinhoud zijn er wel verschillende argumenten voor en tegen vervroegen genoemd. Zo is geopperd dat correctie-intensieve vakken zoals Nederlands en geschiedenis¹⁰ (voor het reguliere examen vo) mogelijk baat hebben bij vervroeging, zodat er voor die docenten meer correctietijd is. De docenten van deze vakken geven echter aan dat zij vervroegen onwenselijk vinden in verband met de onderwijstijd die ze daardoor verliezen. Het is belangrijk op te merken dat voor het staatsexamen vo andere correctie-intensieve vakken gelden, het gaat daar om bijvoorbeeld filosofie en maatschappijvakken. Dit heeft te maken met het feit dat er bij staatsexamens in verhouding meer kandidaten per corrector voor deze vakken zijn dan op de reguliere vo-scholen.

Een andere groep vakken die genoemd is, zijn de moderne vreemde talen. Zij hebben juist een (zeer) beperkte correctietijd. De reden dat zij naar voren zouden kunnen is omdat het beeld is dat kandidaten voor deze vakken over het algemeen minder hoeven te leren. Het zijn vakken waar veelal vaardigheden getoetst worden, en minder feitenkennis. Met het naar voren halen van deze vakken is de druk voor de kandidaten later in de examenperiode lager, de moderne vreemde talen hebben ze dan alvast gehad.

Leerlingen noemen geen eenduidige keuze voor specifieke vakken. De ene leerling zou het liefst een vak eerst doen waar hij of zij goed voor staat, de andere leerling juist een moeilijk vak. Welk vak dit is verschilt vanzelfsprekend per leerling.

Respondenten betrokken bij scholen en kandidaten benadrukken het belang dat iedereen tegelijk aan het examen begint. Ongeacht het scenario, zou het eerste examen daarom een vak moeten zijn dat nagenoeg alle kandidaten volgen, zoals de kernvakken. Hierdoor schakelen alle kandidaten gelijk in de examenstand.

3.2 Andere scenario's

Tijdens de gesprekken noemden de respondenten meerdere scenario's van verruiming van de afnameperiode van het centrale examen *buiten* de gestelde kaders van dit onderzoek. Hoewel deze scenario's dus niet passen binnen de huidige wet- en regelgeving, zijn ze mogelijk wel het onderzoeken waard. In de gesprekken zijn we niet uitgebreid ingegaan op de gevolgen die deze andere scenario's hebben op het examenproces. Dat lag buiten de reikwijdte van dit onderzoek.

Grotere flexibilisering in het centrale examen

De vraag waarom er niet ruimer wordt gedacht, buiten de kaders van april om, is door betrokkenen uit zowel de keten als betrokkenen uit het onderwijsveld en leerlingen meermaals gesteld. De verruiming naar april vraagt van de meeste partijen in de keten en de scholen een behoorlijke aanpassing in de systematiek, waarom zou de flexibilisering dan niet gelijk groter aangepakt kunnen worden? Is het nog wel van deze tijd om van kandidaten te vragen om in een beperkte periode zo'n grote hoeveelheid kennis en vaardigheden te laten zien? Of is dat *juist* de bedoeling van het centrale examen, en doet flexibilisering afbreuk aan dat doel van het centrale examen? Ook digitalisering van de examens, zoals dat in de vmbo-bb/kb-examens al wel mogelijk is, wat ook automatisch nakijken en geen handgeschreven examens meer als voordelen heeft, zijn in dit kader vaak genoemd. De samenhang met de actualisatie van het curriculum is voor verschillende respondenten uit het onderwijsveld ook belangrijk om mee te nemen als gekeken wordt naar verdere flexibilisering van het centrale examen. Hoewel dit soort fundamentele vraagstukken niet centraal stonden in de gevoerde gesprekken, hebben de meeste partijen geuit dat het goed zou zijn om ook op zo'n manier naar het examenbestel te kijken.

Meivakantie inkorten

Voor de meeste respondenten is het opbreken van de examenperiode door al een deel van de centrale examens al in april af te nemen geen optie. Dit komt onder andere ook doordat de meivakantie de examenperiode

¹⁰ Essen, A., Van Der Ploeg, S., & Vermeulen, J. (2023). Correctielast centrale examens vo. Indeling van centrale examens vmbo-gl/tl, havo en vwo naar correctie-intensiteit. Oberon. <https://www.cvte.nl/binaries/cvte/documenten/rapporten/2023/10/09/onderzoek-correctielast-centrale-examens-vo/Correctielast+centrale+examens+vo.pdf>

4 Effecten van een vervroegd cse

In dit hoofdstuk gaan we in op de genoemde effecten van een vervroegd cse. We beschrijven de effecten met betrekking tot de voorbereiding van de betrokkenen partijen in de examenketen, de voorbereiding van het onderwijsveld, de examenperiode cse, het staatsexamen en gevolgen voor de leerlingen.

Vorbereiding examenketen

Het vervroegen van het cse heeft veel impact op de voorbereidingen in de examenketen. Overkoepelend noemen betrokkenen bij operationele processen van het centrale examen dat alle processen voorafgaand aan de start van het cse met hetzelfde aantal dagen/weken naar voren gehaald moet worden als de cse's eerder plaatsvinden. Hierna gaan we specifiek in op de onderdelen roostering, constructie, productie, distributie en pooling.

Roostering. Veel betrokkenen zien dat het rooster in de huidige situatie knelt en dat het vervroegen van het cse de roostering eenvoudiger zou maken. Verschillende partijen in de keten en betrokkenen van scholen geven aan dat ze baat hebben bij een goed examenrooster. Betrokkenen noemen vooral dat het belangrijk is dat correctie-intensieve vakken vroeg geroosterd worden om de piekbelasting van leraren bij de correctie te beperken en dat examens die door leerlingen als zwaar ervaren worden verspreid zijn in het rooster. Dit lukt nu niet altijd door de beperkte ruimte in het rooster. Voor de Cariben geldt dat vervroegen voor meer ruimte in het rooster kan zorgen. Er zijn een aantal vakken die in Nederland in de ochtend geroosterd worden, maar ook in de Cariben moeten worden afgenomen. Dit kan niet vanwege het tijdsverschil. Deze vakken schuiven daarom altijd door naar het 2e tijdvak. Het verruimen van het rooster zou dit kunnen voorkomen.

Constructie. Over het algemeen geldt dat het vervroegen van het cse betekent dat de planning van de constructie van de opgaven met hetzelfde aantal dagen/weken naar voren gehaald moet worden. Daarnaast zien betrokkenen bij de constructie een knelpunt als een deel van de examens vervroegd worden met betrekking tot het erratum. Kort voordat de examens worden afgenomen kan het voorkomen dat er een drukfout in de examens zit of dat iets toch aangepast moet worden. Het is in de huidige planning van de examens niet mogelijk om het erratumproces eerder doen. Voor betrokkenen bij de constructie is het onduidelijk hoe het erratumproces eruit ziet als slechts een paar vakken vervroegd worden afgenomen. Er zal opnieuw naar de erratumprocedure gekeken moeten worden.

Productie. Als een paar vakken van het cse naar voren gaan, dan heeft dit ook invloed op het productieproces. Als voorbeeld is de volgende situatie in het drukproces genoemd: De examens worden in de huidige situatie per school gedrukt. Scholen geven aan DUO door wat ze nodig hebben en DUO geeft de bestelling door aan de drukker. De drukker bepaalt wat het volume is en op basis daarvan bepaalt de distributeur een zo efficiënt mogelijke bezorgroute. Bij het vervroegen van het cse blijft het totaal aantal afdrukken per school gelijk, maar de werkzaamheden daaromheen moeten dubbel worden uitgevoerd. Over dit proces kunnen volgens betrokkenen bij de productie van het centrale examen andere afspraken gemaakt worden, maar dat is wel complex en vraagt tijd om te organiseren.

Daarnaast heeft het vervroegen van het cse effect op het toegankelijk maken van examens. Bijvoorbeeld voor slechtziende kandidaten waarvoor het examen aangepast moet worden. In januari worden gesprekken gevoerd tussen scholen en DUO over het beter toegankelijk maken van de examens in het eerste tijdvak. Na die gesprekken kunnen examens aangepast worden. Deze processen zouden vervroegd moeten worden bij de vervroeging van de cse's. Echter geven betrokkenen in het onderwijsveld aan dat het voor scholen in de huidige situatie al lastig is om de toegankelijkheidsvereisten op tijd door te geven. Kandidaten ontwikkelen zich in het laatste jaar volop en er is – met name in het vso – regelmatig sprake van late instroom van kandidaten. Het is onwenselijk dat scholen deze toegankelijkheidsvereisten nog eerder moeten doorgeven.

Distributie. De aflevering van de examens voor het eerste en tweede tijdvak vindt in de huidige situatie op één moment plaats begin mei. Als de examens bij het vervroegen van een deel van de cse's op verschillende momenten afgenomen worden, zijn er twee opties. Een optie is dat de examens op verschillende momenten afgeleverd worden. Dit betekent twee keer examens drukken, extra ritten van de koerier, dus extra kosten, en dat de huidige contracten met de leveranciers gewijzigd moeten worden. Een andere optie is om alle examens tegelijk eerder af te leveren. Dit betekent dat sommige examens wekenlang ongebruikt op school liggen. Het is volgens betrokkenen van de scholen onwenselijk om examens lange tijd ongebruikt op school te hebben in verband met grotere kans op fraude.

Verder heeft het vervroegen van het cse impact op de distributie van de examens op de Cariben. In de huidige situatie is de deadline voor inschrijving/wijziging van het aantal examenkandidaten in december en worden de examens vervolgens rond begin april afgeleverd. Vervroeging van het cse zou betekenen dat de deadline van inschrijving van examenkandidaten ook naar voren gehaald moet worden. Volgens betrokkenen bij de distributie lijkt dit niet wenselijk.

Pooling. Pooling houdt in dat scholen aan elkaar gekoppeld worden voor de tweede correctie. De pooling wordt gedaan per vak per schoolsoort. Een hele school moet tegelijk gepoold worden, omdat een school maar aan een maximaal aantal scholen gekoppeld mag worden. Dit betekent volgens betrokkenen bij de pooling dat vervroeging van één vak zou betekenen dat het hele poolingsproces van alle vakken vervroegd moet worden. Het poolingsproces gebeurt deels automatisch, maar er zijn kansen voor verbetering, bijvoorbeeld wanneer er sprake is van wijzigingen op het laatste moment door scholen in aantal examenkandidaten. Daarom vindt er gedurende 3 á 4 weken handwerk plaats met betrekking tot het poolen. In maart moet de pooling in de huidige situatie gepubliceerd worden. Het lijkt de betrokkenen niet mogelijk om dit proces, zoals het nu is vormgegeven, eerder af te ronden. Tegelijkertijd zien de betrokkenen bij de pooling wel een mogelijkheid om door het vervroegen van enkele vakken het poolingsproces te herzien.

Vorbereiding van het onderwijsveld

Het vervroegen van het cse heeft veel effect op de voorbereidingen op de examens in het onderwijsveld. Over het algemeen zien betrokkenen in het onderwijsveld met name negatieve effecten op de onderwijstijd, afronding van de schoolexamens en in de schoolorganisatie. Hier gaan we achtereenvolgens op in.

Onderwijstijd. De onderwijstijd in het examenjaar is korter als de cse's vervroegd worden. Met name docenten van kennisintensieve vakken, zoals aardrijkskunde, geschiedenis en wiskunde vrezen dat ze de lesstof niet afkrijgen als de onderwijstijd wordt ingekort. Docenten van moderne vreemde talen redderen het makkelijker om de lesstof af te ronden, al zijn er ook leerlingen die juist voor deze vakken alle tijd nodig hebben. Daarbij geven betrokkenen aan dat de onderwijstijd voor sommige vakken de laatste jaren al onder druk staat door het lerarentekort. Bij een on vervulde vacature voor bijvoorbeeld wiskunde worden toch met het bestaande docententeam alle klassen bediend, maar wel met allemaal een uurtje minder. Schoolleiders en docenten zien daarom vooral nadelen van het vervroegen van het cse op de onderwijstijd.

Ook specifiek in het vavo en het vso noemen betrokkenen negatieve effecten van het vervroegen van het cse op de onderwijstijd. In het vavo moet bij de eenjarige variant alle lesstof in één jaar afgerond worden. Er kan daarin niet geschoven worden met lesstof naar andere leerjaren in de bovenbouw. Betrokkenen van het vavo geven aan dat het niet mogelijk is om alle lesstof af te ronden als de onderwijstijd wordt ingekort. Ook in het vso zien betrokkenen dat de leerlingen alle onderwijstijd nodig hebben. Op het vso komt het vaker voor dat leerlingen langere tijd afwezig zijn, waardoor een 'eindsprint' nodig is tot de examens.

Tot slot speelt het knelpunt rondom onderwijstijd extra bij scholen die als laatste weer starten met het onderwijs na de zomervakantie. Hun schooljaar is sowieso al twee weken korter dan de regio die als eerste weer aan de slag gaan.

Schoolexamens. Betrokkenen in het onderwijsveld zien meerdere negatieve effecten van het vervroegen van het cse op de afronding van de schoolexamens. In het huidige systeem is er een 'harde knip' tussen de schoolexamens afronden en de start van het cse. Betrokkenen op reguliere vo-scholen zien dit als een moment van traditie waarin bijvoorbeeld de examenstunt plaatsvindt en de formele ondertekening van de schoolexamens.

Daarnaast geven betrokkenen in het onderwijsveld aan dat de laatste jaren al veel werk zit in het aanpassen van de schoolexamens, vanwege de eis dat het pta een meer afrondend karakter heeft. De schoolexamens eerder afronden betekent dat het pta opnieuw herzien moet worden en minder kan worden voldaan aan het afrondende karakter. Verder geven betrokkenen op het vavo aan dat het voor het eenjarige vavo niet mogelijk is om de schoolexamens eerder af te ronden, omdat alle schoolexamens in één jaar gepland moeten worden en er ook nog ruimte moet zijn voor herkansingen.

Vorbereiding op het cse. Vanuit de scholen is er behoefte om na de meivakantie nog enkele dagen te hebben om leerlingen weer in 'examenstand' te krijgen voordat het cse begint. Daarom hebben bepaalde scholen (zeker vavo's en vso's) ook bewust maar één week meivakantie, zodat er genoeg tijd is voor examentrainingen. Ook hebben sommige leerlingen zo lang mogelijk de structuur van lessen nodig, omdat het voor deze leerlingen lastig is om zich voor te bereiden op de examens door middel van zelfstudie. Betrokkenen in het onderwijsveld geven aan dat dit vooral geldt voor vso-leerlingen en leerlingen die gl/tl-examen doen.

Schoolorganisatie. Het vervroegen van het cse betekent dat examenlocaties twee keer ingericht moeten worden. Op veel scholen wordt een deel van de school, zoals de gymzaal, afgesloten en kan deze ruimte niet meer gebruikt worden voor andere doeleinden. Ook zijn er scholen die een externe ruimte huren voor de cse's. Een langere examenperiode brengt bij die scholen extra kosten met zich mee.

Een aandachtspunt is dat op sommige brede scholen getracht wordt om de afname van digitale vmbo-examens gelijk te trekken met het cse. Dit wordt gedaan vanuit praktische overwegingen, maar ook om gelijkheid in de school te creëren: gelijk starten, gelijk klaar. Vervroegen van het cse zou bij die scholen daarom ook effect hebben op de inroostering van de digitale vmbo-examens.

Kandidaten

Het vervroegen van het cse heeft verschillende effecten op de examenperiode voor kandidaten in het regulier vo, vso, vavo en in de Cariben. Betrokkenen in het onderwijsveld geven aan dat het voor sommige kandidaten prettig zou zijn om de examens meer te spreiden en voor andere kandidaten niet. Hierna gaan we in op de effecten die genoemd zijn voor de groepen kandidaten.

Kandidaten regulier vo. Het vervroegen van het cse lijkt voor sommige kandidaten prettig en voor andere kandidaten niet. Betrokkenen in het onderwijsveld en leerlingen geven aan dat de examenperiode een periode is van mentale druk en stress voor kandidaten. Hoe langer deze periode, des te zwaarder sommige kandidaten dit zullen ervaren. Voor andere kandidaten zorgt de spreiding van de examens juist voor meer rust, omdat de kandidaten minder examens op één dag zullen hebben en meer tijd hebben tussen de examens om te ontspannen en voor te bereiden.

Betrokkenen in het onderwijsveld vermoeden dat het met name voor vmbo-gl/tl-leerlingen lastig is om een langere periode gefocust te blijven op de examens. Voor hen zou vervroeging van het cse mogelijk nadeliger zijn

dan voor havo- en vwo-leerlingen. Specifiek voor vmbo-gl-leerlingen geldt dat zij zowel examens van algemene vakken als beroepsgerichte examens moeten afleggen. In de huidige situatie ronden deze leerlingen de beroepsgerichte vakken veelal af in april en dan in mei de algemene vakken. Als de examinering van de algemene vakken deels vervroegd wordt, zou dat betekenen dat deze verschillende vormen van examens door elkaar heen gaan lopen. Dit lijkt volgens betrokkenen in het onderwijsveld niet wenselijk voor deze leerlingen.

Tot slot noemden betrokkenen in het onderwijsveld dat het nadelig voor kandidaten is om nog langer zomervakantie te hebben, omdat de periode tussen de middelbare school en vervolgonderwijs daarmee te lang wordt. Dit zou met name het geval zijn als het cse niet alleen eerder begint, maar ook eerder eindigt zodat het gat tussen tijdvak 1 en tijdvak 2 groter wordt.

Kandidaten vso (niet gesproken). Betrokkenen bij vso-kandidaten zien zowel kansen als knelpunten bij het vervroegen van het cse. Een langere examenperiode leidt tot meer rust in het rooster voor kandidaten, zoals minder vaak twee examens op een dag en meer tijd tussen de examens. Dit zou ervoor kunnen zorgen dat vso-leerlingen meer vakken in één jaar kunnen afronden.

Daarentegen noemen betrokkenen bij vso-kandidaten ook negatieve effecten voor vso-kandidaten. Zo kunnen leerlingen afhaken qua concentratie en spanningsboog, omdat de examenperiode te lang duurt. Ook vrezen deze betrokkenen dat het vervroegen van het cse leidt tot minder aanwezigheid op school. Veel vso-kandidaten hebben te maken met een kwetsbare thuissituatie en de structuur van onderwijs volgen zorgt ervoor dat deze leerlingen niet gaan rondhangen op straat. Een langere examenperiode zonder de structuur van onderwijs, en een grotere periode tussen de examens en de start van het vervolgonderwijs zou daarom kunnen leiden tot vroegtijdige uitval uit het onderwijs.

Kandidaten BES (niet gesproken). Het vervroegen van het cse kan een positief effect hebben op de roostering van de examens, specifiek ook voor de kandidaten in de Cariben. Doordat er meer examens kunnen worden aangeboden, is er meer keuzevrijheid voor de leerling en zijn er minder vakken die doorgeschoven worden naar het tweede tijdvak.

Afname cse

Het vervroegen van het cse biedt volgens betrokkenen bij de operationele processen mogelijkheden om meer tijd te hebben voor de processen na de afname van de cse's. Echter is dit alleen het geval als de tijd tussen tijdvak 1 en tijdvak 2 ook verlengd wordt bij het vervroegen van het cse. We gaan in op de effecten van het vervroegen van het cse op de eerste correctie, de normering en de tweede correctie.

Eerste correctie T1. Docenten zien de correctie van het cse als een last, maar ook als iets wat erbij hoort. Het vervroegen van het cse zou de last kunnen verlichten, maar ze zien andere mogelijkheden die meer opleveren. Denk aan online examineren, de examenlengte verkorten en het verhelderen van het correctievoorschrift. Daarnaast geven docenten aan dat het vervroegen van het cse alleen bijdraagt aan het verlagen van de correctielast als de hoeveelheid dagen voor de eerste en tweede corrector toeneemt. Hierbij is het belangrijk om rekening te houden met de meivakantie, want het is volgens docenten niet wenselijk als zij 'verplicht' worden om in de meivakantie te moeten nakijken.

Normering T1. In de huidige situatie is het tijdspad van het laatste examen totdat de n-term gepubliceerd wordt een aantal werkdagen. Betrokkenen bij de normering geven aan dat "het net past, maar het past ook". Het vervroegen van het cse zou volgens hen alleen een positief effect hebben op de normering als de tijd ruimer wordt tussen het laatste examen en de dag dat de n-term gepubliceerd moet worden.

Daarnaast merken betrokkenen bij de normering dat docenten minder gegevens in Wolf invoeren als docenten minder tijd hebben om na te kijken. Een verruiming van de nakijktijd voor docenten zou meer gegevens in Wolf kunnen opleveren, wat een positief effect heeft op de kwaliteit van de normering.

Tweede correctie T1. Docenten van correctie-intensieve vakken ervaren de tweede correctie als belastend, maar zien het vervroegen van het cse niet als een geschikte optie om de druk te verlagen. Ze zien met name mogelijkheden in het verhelderen van het correctievoorschrift om de druk te verlagen, omdat er veel tijd gaat zitten in het overleg tussen de 1^e en 2^e corrector over de interpretatie van het correctievoorschrift.

Staatsexamen

Het vervroegen van het cse zou volgens betrokkenen bij de operationele processen positieve effecten hebben op de organisatie van de staatsexamens als er meer ruimte ontstaat tussen het eerste en tweede tijdvak. We gaan in op de organisatie van tijdvak 1 en op de voorbereiding van tijdvak 2.

T1. Het vervroegen van het cse zou kunnen leiden tot meer tijd voor de correctie van de cse's van het staatsexamen, aangezien de correctie van de cse's momenteel bij het staatsexamen als een groot knelpunt wordt ervaren door betrokkenen bij de operationele processen van het staatsexamen. Het gaat om veel examens die meestal via de post verstuurd moeten worden. Echter is het vervroegen alleen zinvol als er ook meer ruimte ontstaat tussen het eerste en tweede tijdvak, zodat er meer tijd is voor de correctie.

Vanuit de organisatie van het staatsexamen ligt de voorkeur bij het vervroegen van correctie-intensieve vakken. Bij het staatsexamen zijn dat andere vakken dan op reguliere scholen, vanwege het aantal kandidaten. Op reguliere vo-scholen doen bijvoorbeeld weinig kandidaten examen in maatschappijvakken, waardoor de correctielast niet hoog is, maar bij het staatsexamen moeten examinatoren van zo'n vak wel veel examens corrigeren. Het is volgens de betrokkenen bij de organisatie van het staatsexamen belangrijk om daar rekening mee te houden in de roostering van de examens.

Daarnaast zijn voordelen genoemd als de periode tussen het eerste en tweede tijdvak groter wordt. Eventuele problemen zouden dan makkelijker opgevangen kunnen worden, denk aan:

- Een school vergeet een leerling aan te melden.
- Een leerling is tijdens het 2e tijdvak ziek, en schuift door naar het 3e tijdvak.
- In het 1e tijdvak is iets mis gegaan, waardoor er ineens veel leerlingen bij komen in het 2e tijdvak.

Kandidaten in het buitenland. Het vervroegen van het cse kan een nadelig effect hebben op de reistijd voor kandidaten in de Cariben en voor andere Nederlandse kandidaten in het buitenland. Deze kandidaten moeten namelijk naar Nederlands grondgebied (waaronder ook Bonaire) reizen om het cse te kunnen doen. Het vervroegen van het examen zou betekenen dat kandidaten en examinatoren twee keer naar Nederlands grondgebied moeten reizen voor het cse in plaats van één keer. Dit brengt extra kosten met zich mee. Enkele betrokkenen in het operationele proces zien hier wel een mogelijke oplossing voor: het afnemen van examens op een ambassade.

Voorbereiding T2. Het vervroegen van het cse zou ervoor kunnen zorgen dat er meer ruimte is tussen het eerste en tweede tijdvak, waardoor de aangewezen vakken beter georganiseerd kunnen worden. Voor het 2^e tijdvak van het staatsexamen geldt namelijk dat er ook aangewezen vakken ingeroosterd moeten worden voor leerlingen van de reguliere scholen. Dit tijdspad is in de huidige situatie erg krap. Een leerling heeft maar enkele dagen de tijd om te bepalen of hij een herkansing wil doen. Betreft dat een herkansing voor een aangewezen vak, dan moet de school de leerling aanmelden. Vanaf dat moment moeten in korte tijd de voorzitters geïnformeerd worden en examens naar de locaties verstuurd worden. Jaarlijks gaat het om 200 tot 1000 leerlingen die herexamen doen voor een aangewezen vak. Daarbij komt dat soms in het rooster van het 2^e tijdvak

een aangewezen vak gepland is op een dag waar ook een niet-aangewezen vak gepland is. Het kan daardoor voorkomen dat een leerling bijvoorbeeld 's ochtends op een centrale locatie moet zijn voor een aangewezen vak en 's middags op school voor een niet-aangewezen vak. In dat geval moet op leerlingniveau gekeken worden of hier aanpassingen gemaakt moeten worden. Meer ruimte tussen het eerste en tweede tijdvak zou er voor kunnen zorgen dat aangewezen vakken gemakkelijker georganiseerd kunnen worden.

5 Conclusies en reflectie

In dit onderzoek stond de volgende hoofdvraag centraal:

In hoeverre is het wenselijk de duur van het eerste tijdvak van de centrale schriftelijke examens te verlengen door te starten op een eerder moment in april, en welk moment zou dit dan moeten zijn?

Reflectie op de onderzoeksvraag

Door de keuze om te focussen op het vervroegen van het cse binnen de huidige wet- en regelgeving stonden meer fundamentele vraagstukken over examinering niet centraal in de interviews en focusgroepen. Het beperken van de onderzoeksvraag tot de periode van 1 april maakt dat men in de gesprekken veel gericht was op de procedurele en operationele vraagstukken: Wat betekent het voor ons werk/mijn situatie als we de huidige werkwijze moeten aanpassen naar de vervroegde situatie? Kansen en bezwaren die vervroegen binnen de wettelijke kaders met zich meebrengen vanuit de expertise en ervaring van de betrokkenen zijn vanzelfsprekend besproken. Echter, wanneer er gekozen zou zijn voor een meer fundamentele inslag van dit onderzoek (met vragen zoals: Wat willen we bereiken met examinering? Is het een cruciaal element van examinering dat de examens in een relatief kort tijdsbestek plaatsvinden?) zou er in de gesprekken ook meer aandacht voor de fundamentele vraagstukken zijn geweest. Het feit dat hier in het huidige onderzoek niet voor gekozen is, maakt dat de uitkomsten veelal procedureel en operationeel van aard zijn.

Conclusies

Uit de interviews en focusgroepen bleek al snel dat nagenoeg alle respondenten geen voorstander zijn van het scenario dat de afname van de centrale schriftelijke eindexamens al voor de meivakantie zou gaan starten. Hierbij is er geen voorkeur voor een van de twee voorgestelde scenario's of voor specifieke vakken. Hoewel de meeste respondenten herkennen dat de planning van de afname van de cse's knelt, vindt men dat de impact van het vervroegen van de cse's niet opweegt tegen de voordelen. Het beeld is dat alles nu nét past. Het is krap, maar lukt uiteindelijk wel. Mede daardoor lijkt vervroegen binnen de gestelde kaders nu geen wenselijke keuze.

De grootste belemmeringen van het vervroegen die naar voren kwamen hebben betrekking op de productie en distributie van de examens, de onderwijstijd voor leerlingen en de praktische organisatie op de scholen:

- De productie en distributie zal bij het vervroegen van de cse's eerder en in sommige gevallen twee keer moeten plaatsvinden, aangezien het volgens betrokkenen onwenselijk is om examens lange tijd ongebruikt op school te hebben in verband met grotere kans op fraude. De aanpassing vraagt andere contracten met leveranciers en distributeurs en zal extra kosten met zich meebrengen.
- De onderwijstijd in het examenjaar is korter als de cse's vervroegd worden. Met name docenten van kennisintensieve vakken, zoals aardrijkskunde, geschiedenis en wiskunde vrezen dat ze de lesstof niet afkrijgen als de onderwijstijd wordt ingekort. Dit knelpunt rondom onderwijstijd speelt nog extra op het vavo en het vso vanwege de specifieke onderwijsvorm en/of doelgroep.
- Het vervroegen van het cse levert knelpunten op in de praktische organisatie van scholen. Examenlocaties moeten twee keer ingericht worden (bijvoorbeeld een gymzaal) en kan niet meer gebruikt worden voor andere doeleinden. Voor scholen die een externe locatie huren, zal het vervroegen van het cse extra kosten met zich mee brengen.

Voor kandidaten zijn zowel positieve als negatieve effecten van het vervroegen van het cse genoemd. Voor sommige kandidaten zal een langere examenperiode meer mentale druk en stress met zich meebrengen. Voor andere kandidaten zorgt de spreiding van de examens juist voor meer rust, omdat de kandidaten minder examens op één dag zullen hebben en meer tijd hebben tussen de examens om te ontspannen en voor te bereiden.

Ondanks de genoemde knelpunten zien de meeste respondenten wel dat de huidige periode van de cse's krap is. Een mogelijkheid die door meerdere respondenten is genoemd is om een week van de meivakantie af te halen om zo de afnameperiode van de cse's te vergroten. De onderbreking in de examenperiode die de meivakantie in de voorgelegde scenario's veroorzaakt wordt gezien als onwenselijk, zowel in de examenketen als ook op de scholen. In de situatie dat de meivakantie de afnameperiode niet onderbreekt, zijn de benoemde bezwaren minder zwaarwegend. Het is aan te raden om de mogelijkheid om de meivakantie op te schuiven of in te korten verder te verkennen.

Hoewel dit niet binnen de reikwijdte van het onderzoek viel, zijn er ook meer fundamentele discussiepunten rondom de examinering aangehaald. De huidige examenperiode vraagt van leerlingen dat ze in korte tijd kunnen laten zien dat ze een grote hoeveelheid leerstof beheersen. Respondenten vragen zich af of deze manier van examinering nog wel past in de huidige tijd. Dit roept de vraag op: wat is het doel van examinering? Een genoemd alternatief is modulair toetsen, waarbij leerlingen examenmodules kunnen afronden als een leerling daar klaar voor is. Hierbij wordt verwezen naar de manier van digitale examinering bij vmbo bb/kb, waarbij de school zelf de examens kan inplannen gebaseerd op de eigen onderwijsorganisatie en visie. Het is aan te raden om verder te verkennen of een soortgelijke manier van examinering ook wenselijk en mogelijk is voor examens gl/tl, havo en vwo.

Al met al kunnen we concluderen dat respondenten het vervroegen van het cse geen passende oplossing vinden voor de huidige knelpunten in de planning van het centraal schriftelijk eindexamen.

Bijlage 1 Gespreksleidraden

Gespreksleidraad interviews

Ontwerp

- Is de wenselijkheid en/of noodzaak van het vervroegen van het cse duidelijk?
- Is vervroegen van het cse wenselijk?
- Hoe worden scenario's A en B beoordeeld? Welke is het meest wenselijk, en waarom?
- Zijn andere scenario's wenselijk? Welke dan, en waarom die?
- Welke vakken, of welk soort vakken, komen in aanmerking voor vervroegen? Wat zijn redenen voor specifiek deze vakken?
- Hoe veel dagen/examens is haalbaar/wenselijk? Zijn er specifieke dagen of dagdelen meer geschikt dan andere, waarom?

Effecten

- Wat zijn de gevolgen en mogelijke positieve en negatieve effecten van vervroeging van start cse?
 - o Voor kandidaten en specifieke doelgroepen daarbinnen (bijv. spanningsboog, vermindering piekbelasting, e.d.)
 - o Voor docenten (zowel correctie, maar ook voorbereiding, lesprogramma e.d.)
 - o Voor de school (bijv. organisatie, roostering personeel, examenlokalen/locaties)
 - o Voor het staatsexamen (organisatie, roostering personeel, locaties)
 - o Voor de examenketen (ontwikkelen, productie, distributie, opslag, afname, correctie)
 - o Voor examens op de Caraïben

Gespreksleidraad focusgroepen

Effecten

- Wat zijn zouden concrete gevolgen zijn voor de school van een eventuele vervroeging (verbijzondering naar scenario)?
 - o organisatie en planning schoolexamens, voorbereiding op cse (bijv. examentrainingen) inroostering personeel examenperiode (docenten, surveillanten)
 - uitval lessen bij niet-examenklassen
 - o ruimte: examenlokalen/locaties
 - o opslag examenmateriaal
 - o duur examenperiode voor leerlingen (spanningsboog/verlaging piek)
 - o betekenis voor docententeams/vaksecties (afroeden lesprogramma/PTA's, correctietijd, belasting tijdens de meivakantie)
 - o aanvullingen
- Welke mogelijke positieve en negatieve effecten van een eventuele vervroeging (verbijzondering naar scenario)?

Ontwerp

- Oordeel: is vervroegen van het cse wenselijk?
- Welke scenario is het meest wenselijk, en waarom?

Oberon

Postbus 1423, 3500 BK Utrecht

t 030 230 60 90 | f 030 230 60 80

info@oberon.eu | www.oberon.eu

Utrecht, 6 januari 2025

In opdracht van het College van Toetsen en Examens

College voor Toetsen en Examens